

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم تحقیقات و فن آوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشکده‌ی زبان‌شناسی

گروه زبان‌شناسی همگانی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان‌شناسی، گرایش
زبان‌شناسی همگانی

بررسی چندمعنایی افعال حوزه شنیدن در زبان
فارسی: بررسی درزمانی، پیکره‌ای و شناختی

استاد راهنما:

دکتر آریتا افراشی

استاد مشاور:

دکتر سید مصطفی عاصی

پژوهشگر:

آیدا عظیمی دیزج

تیر ۱۳۹۹

سپاسگزاری

از استاد راهنمای محترم و مهربانم سرکار خانم دکتر آزیتا افراشی که از محبت بی‌کران خود در طول نگارش این پایان‌نامه دریغ نکردند، سپاسگزارم.

همچنین قدردان زحمات استاد مشاور بزرگوارم، جناب آقای دکتر سید مصطفی عاصی که در این مدت با مساعدت خویش راه را برایم هموار ساختند هستم.

از جناب آقای دکتر فامیان که در این دوران سخت داوری این پایان‌نامه را بر عهده گرفتند نهایت سپاسگزاری و قدردانی را دارم.

سپاس و قدردانی فراوان از خانواده‌ام که عشق به آنها انگیزه برای زندگیم است. سپاس از تنها خواهرم که از زیبایی روحش بی‌نهایت آموختم.

در پایان از دوستانم در مقطع کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی ۹۴ که در روزهای سخت همراه و غمخوار من بودند تشکر ویژه دارم. از تمام کسانی که در نوشتن این پایان‌نامه به من یاری رساندند سپاسگزارم.

تقدیم به

پژوهندگان معنی...

از معانی در معانی تا روم من خوشترم
سوی صورت بازنایم در دو عالم ننگرم
مولوی

چون ز صورت برتر آمد آفتاب و اخترم
در معانی گم شدستم همچنین شیرین تر است

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی چندمعنایی افعال شنیدن در زبان فارسی با رویکردی شناختی، پیکره‌ای و در زمانی پرداخته‌است. شرایطی که در آن یک واژه، چندمعنای مرتبط به هم دارد چندمعنایی نامیده می‌شود. در این پژوهش ابتدا به شیوه کتابخانه‌ای معانی افعال "شنیدن"، "گوش دادن"، "گوش کردن"، "نیوشیدن" و "شنفتن" را استخراج کردیم؛ به این صورت که معانی از فرهنگ ریشه‌شناختی و سپس از فرهنگ معین، دهخدا و سخن به دست آمد. در این مرحله فهرستی از معانی افعال حوزه شنیدن فراهم آمد و برچسب‌های معنایی دسته‌بندی شد. سپس نمونه‌های این افعال از پایگاه دادگان زبان فارسی، که پیکره‌ای صد میلیون واژه‌ای از متون فارسی است، استخراج و در نرم‌افزار Excel درج شدند. در زبان‌های دنیا دریافت فیزیکی از طریق شنوایی با توجه، پذیرش درونی، اطاعت و دریافت درونی مفهوم به معنای فهمیدن آنچه شنیده شده پیوند دارد. این برچسب‌های معنایی از پیکره زبان فارسی نیز استخراج شد؛ حال آنکه برچسب فهمیدن بسیار کمتر از آنچه انتظار می‌رفت در داده‌ها بسط پیدا کرده است. با توجه به داده‌های به‌دست‌آمده از پیکره معاصر، ۱۱ معنی برای فعل "شنیدن"، ۶ معنی برای "شنفتن"، ۳ معنی برای "گوش دادن"، ۴ معنی برای "گوش کردن" و ۵ معنی برای "نیوشیدن" استخراج شد. همچنین با توجه به داده‌های به‌دست‌آمده از پیکره تاریخی، ۱۱ معنی برای فعل "شنیدن"، ۱ معنی برای "شنفتن"، ۲ معنی برای "گوش دادن"، ۲ معنی برای "گوش کردن" و ۲ معنی برای "نیوشیدن" استخراج شد. با استفاده از بسامد معانی حاصل از نمونه‌های موجود در بافت نمودار شبکه معنایی فعل شنیدن، گوش دادن و گوش کردن در پیکره معاصر ترسیم شد. نتایج این پژوهش می‌تواند در فرهنگ‌نگاری و آموزش زبان به غیرفارسی‌زبانان کاربرد داشته باشد. همین‌طور می‌توان از این نتایج به منظور مقایسه بین‌زبانی معانی افعال حوزه شنیدن با نتایج سایر پژوهش‌ها روی زبان‌های دیگر بهره برد.

فهرست مطالب

فصل نخست: سیمای پژوهش	۳
۱-۱- مقدمه	۴
۱-۲- مسئله‌ی پژوهش و اهمیت آن	۵
۱-۳- اهداف پژوهش	۵
۱-۴- پرسش‌های پژوهش	۶
۱-۵- فرضیه‌های پژوهش	۶
۱-۶- نوع پژوهش و قلمرو آن	۷
۱-۷- کاربردهای پژوهش	۷
۱-۸- اصطلاحات و مفاهیم کلیدی	۸
فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش	۱۲
۲-۱- مقدمه	۱۳
۲-۲- مبانی نظری	۱۴
۲-۲-۱- علم شناخت	۱۴
۲-۲-۲- زبان‌شناسی شناختی	۱۴
۲-۲-۲-۱- معناشناسی شناختی	۱۶
۲-۲-۲-۲- دستور شناختی	۱۷
۲-۲-۳- بدنمندی	۱۹
۲-۲-۴- چندمعنایی نظام‌مند	۲۱
۲-۲-۵- مقوله‌بندی پیش‌نمونه بنیاد	۲۲
۲-۶-۲- فعل‌های حسی	۲۳
۲-۶-۲-۱- شنیدن و شناخت	۲۴
۲-۶-۲-۲- شنیدن در زبان‌های مختلف	۲۵
۲-۲-۷- پیکره‌های زبانی	۳۴
۲-۲-۷-۱- کاربرد پیکره‌ها در زبان‌شناسی	۳۵
۲-۲-۷-۲- معنی‌شناسی و پیکره	۳۶
۳-۲- پیشینه پژوهش	۳۹
۱-۳-۲- چندمعنایی نظام‌مند	۳۹
۱-۳-۲-۱- پژوهش‌های غیر ایرانی	۳۹

۴۰	 پژوهش‌های ایرانی ۲-۳-۱-۲
۴۲	 چندمعنایی افعال حسی ۲-۳-۲
۴۲	 پژوهش‌های غیر ایرانی ۲-۳-۲-۱
۴۹	 پژوهش‌های ایرانی ۲-۳-۲-۲
۵۲	 چندمعنایی افعال حوزه شنیدن ۲-۳-۳
۵۲	 پژوهش‌های غیر ایرانی ۲-۳-۳-۱
۵۲	 پژوهش‌های ایرانی ۲-۳-۳-۲
۵۳	 فصل سوم : روش‌شناسی پژوهش، گردآوری و تحلیل داده‌ها
۵۴	 ۳-۱-مقدمه
۵۴	 ۳-۲-روش تحقیق در علوم انسانی
۵۶	 ۳-۲-۱- مطالعه موردی
۵۶	 ۳-۳- روش پیکره‌ای و پیکره‌های زبانی
۵۷	 ۳-۳-۱- پایگاه دادگان زبان فارسی (PLDB)
۵۸	 ۳-۴- روش گردآوری داده‌ها و انجام پژوهش در پایان‌نامه حاضر
۵۹	 ۳-۴-۱- معانی فعل شنیدن در واژه‌نامه‌ها
۶۳	 ۳-۴-۲- معانی فعل شنفتن در واژه‌نامه‌ها
۶۳	 ۳-۴-۳- معانی فعل گوش دادن در واژه‌نامه‌ها
۶۵	 ۳-۴-۴- معانی فعل گوش کردن در واژه‌نامه‌ها
۶۸	 ۳-۴-۵- معانی فعل نیوشیدن در واژه‌نامه‌ها
۷۲	 ۳-۵- تفکیک معنایی افعال حوزه شنیدن
۹۰	 ۳-۶- جمع‌بندی مطالب
۹۵	 ۳-۷- نتیجه‌گیری
۹۶	 فصل چهارم: نتیجه‌گیری و یافته‌های پژوهش
۹۸	 ۴-۱-مقدمه
۹۸	 ۴-۲- پاسخ به پرسش‌ها و آزمون فرضیه‌ها
۹۸	 ۴-۲-۱- پرسش و فرضیه نخست
۱۰۰	 ۴-۲-۲- پرسش و فرضیه دوم

۳-۲-۴- پرسش و فرضیه سوم ۱۰۳

۴-۳- نتایج فرعی ۱۰۵

۴-۴- پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی ۱۰۵

پیوست‌ها ۱۰۶

کتاب‌نامه ۱۷۷

واژه‌نامه ۱۹۱

فهرست جدول‌ها:

جدول ۱-۲	جدول سوپیتسر، مسیر شکل‌گیری افعال حوزه شنیدن در انگلیسی (آنتونانو، ۱۹۹۹:۱۱۰).....	۲۶
جدول ۲-۲	بسط معنایی افعال حوزه شنیدن در انگلیسی، باسک و اسپانیایی (آنتونانو، ۱۹۹۰: ۶۸).....	۲۹
جدول ۳-۲	بسط معنایی برون حوزه‌ای افعال حوزه شنیدن به حوزه شناختی در زبان‌های استرالیایی (اونس و ویلکینز، ۲۰۰۰: ۵۷۲).....	۳۳
جدول ۱-۳	تفکیک معنایی فعل "شنیدن" در پیکره معاصر.....	۷۲
جدول ۲-۳	تفکیک معنایی فعل "شنیدن" در پیکره تاریخی.....	۷۶
جدول ۳-۳	تفکیک معنایی فعل "گوش کردن" در پیکره معاصر.....	۸۰
جدول ۴-۳	تفکیک معنایی فعل "گوش کردن" در پیکره تاریخی.....	۸۲
جدول ۵-۳	تفکیک معنایی فعل "گوش دادن" در پیکره معاصر.....	۸۳
جدول ۶-۳	تفکیک معنایی فعل "گوش دادن" در پیکره تاریخی.....	۸۵
جدول ۷-۳	تفکیک معنایی فعل "نبوشیدن" در پیکره معاصر.....	۸۶
جدول ۸-۳	تفکیک معنایی فعل "نبوشیدن" در پیکره تاریخی.....	۸۸
جدول ۹-۳	تفکیک معنایی فعل "شنفتن" در پیکره معاصر.....	۸۹
جدول ۱۰-۳	تفکیک معنایی فعل "شنفتن" در پیکره تاریخی.....	۹۰

فهرست نمودارها:

- نمودار ۱-۲ ساختار استعاره‌های شنیدن سوییتر (۱۹۹۰: ۳۸)..... ۲۶
- نمودار ۲-۲ بسط معنایی افعال حوزه شنیدن در زبان فارسی بر حسب الگوی تیلر (افراشی و صامت، ۱۳۹۳)..... ۳۴
- نمودار ۳-۲ بسط معنایی درون حوزه‌ای افعال حسی (ویبرگ: ۱۹۸۴)..... ۴۳
- نمودار ۱-۳ توزیع فراوانی معانی فعل شنیدن در پیکره معاصر..... ۷۶
- نمودار ۲-۳ توزیع فراوانی معانی فعل شنیدن در پیکره تاریخی..... ۰۸
- نمودار ۳-۳ توزیع فراوانی معانی فعل گوش کردن در پیکره معاصر..... ۸۱
- نمودار ۴-۳ توزیع فراوانی معانی فعل گوش کردن در پیکره تاریخی..... ۸۳
- نمودار ۳-۵ توزیع فراوانی معانی فعل گوش دادن در پیکره معاصر..... ۸۴
- نمودار ۶-۳ توزیع فراوانی معانی فعل گوش دادن در پیکره تاریخی..... ۸۵
- نمودار ۷-۳ توزیع فراوانی معانی فعل نیوشیدن در پیکره معاصر..... ۸۷
- نمودار ۸-۳ توزیع فراوانی معانی فعل نیوشیدن در پیکره تاریخی..... ۸۸
- نمودار توزیع ۹-۳ فراوانی معانی فعل شنفتن در پیکره معاصر..... ۹۰
- نمودار ۱-۴ شبکه معنایی فعل شنیدن در پیکره تاریخی..... ۹۹
- نمودار ۲-۴ شبکه معنایی فعل شنیدن در پیکره معاصر..... ۱۰۱
- نمودار ۳-۴ شبکه معنایی فعل گوش دادن در پیکره معاصر..... ۱۰۲
- نمودار ۴-۴ شبکه معنایی فعل گوش کردن در پیکره معاصر..... ۱۰۲

پیشگفتار

این پژوهش با رویکردی پیکره‌ای، شناختی و در زمانی نگاشته شده است و سعی در بررسی چندمعنایی افعال حوزه شنیدن، که زیرمجموعه‌ای از افعال حسی هستند، دارد. آثار پژوهشی از این دست به منظور یافتن گرایش زبان‌ها در بسط معنایی موارد واژگانی انجام می‌شوند. در معناشناسی شناختی، در مقایسه با معناشناسی ساختگرا، به پدیده چندمعنایی با دیدی متفاوت نگاه شده و چندمعنایی پدیده‌ای تصادفی شمرده نشده است. پژوهشگران متعددی مطالعات نظری روی افعال حسی و گستره معانی آنها در زبان‌های مختلف انجام داده‌اند. این پژوهش‌ها زمینه را برای مقایسه پدیده چندمعنایی در زبان‌های مختلف فراهم کرده‌اند. چندمعنایی نه تنها سازوکاری برای گسترش واژگان یک زبان است، بلکه در رویکردهای اخیر به این پدیده به منزله سازوکاری برای مقوله‌بندی نگاه می‌شود. به این صورت که پیش‌نمونه در مرکز و معانی مرتبط در حاشیه پیش‌نمونه قرار می‌گیرند؛ اما این موضوع تنها جنبه نظری کاربرد نتایج این گونه پژوهش‌هاست. جنبه عملی، شامل امکان اصلاح مدخل‌های واژگانی در فرهنگ‌های زبانی است. بعلاوه از نتایج این دسته از پژوهش‌ها می‌توان در آموزش زبان به زبان‌آموزان بهره جست. پس از نوشتن مبانی نظری و پیشینه، روش این پایان‌نامه به صورت کتابخانه‌ای است؛ به این صورت که معانی افعال حوزه شنیدن در فرهنگ‌های فارسی جست‌وجو و معانی افعال مذکور به صورت برچسب‌های واژگانی طبقه‌بندی شده‌اند. سپس افعال در پیکره معاصر و تاریخی دادگان زبان فارسی جست‌وجو شده‌اند و بر اساس نتایج حاصل از آن نمودار شبکه معنایی افعال حوزه شنیدن ترسیم شده است.

فصل یکم

سیمای پژوهش

از زمان ایجاد زبان‌شناسی شناختی به عنوان پارادایمی جدید و متمایز از زبان‌شناسی صورت‌گرا، پژوهشگران در صدد برآمده‌اند تا به زبان به منزله بخشی از قوای شناختی نگاه کنند. زبان‌شناسی شناختی از شاخه‌های اصلی علوم شناخت است و دانشمندان علوم شناختی با استفاده از دریچه زبان به ذهن نقب می‌زنند. دبیرمقدم (۱۳۹۳: ۶۶) جلوه شاخص زبان‌شناسی شناختی را دستور شناختی^۱ می‌داند که واضع آن رونالد لنگر^۲ است. وی به نقل از لنگر دستور شناختی را چنین توصیف می‌کند:

در دستور شناختی زبان به عنوان نظامی ذهنی و شناختی در نظر گرفته می‌شود و بنابراین مسئله استقلال زبان از دیگر قوای شناختی مطرح نیست و درک جامع نظام زبان بدون درک و شناخت کامل نظام شناختی میسر نیست. همچنین استقلال حوزه‌های زبان نیز مردود است و منظور از معناشناسی نیز معنای تحت‌اللفظی یا زبان‌شناختی که اصطلاحاً به "معنی فرهنگ‌وار"^۳ معروف است و نیز قائل بودن به "مشخصه‌های معنایی"^۴ نیست بلکه معنای تحت‌اللفظی و غیر تحت‌اللفظی، مجازی، استعاری و متکی بر بافت که اصطلاحاً "معنی دایره‌المعارف‌وار"^۵ نامیده می‌شود مورد نظر است؛ به عبارت دیگر، اینجا تفکیک و تمایزی بین معناشناسی و کاربردشناسی زبان مطرح نیست.

معناشناسی شناختی در امتداد آرای لیکاف^۶ (۱۹۸۷)، جانسون^۷ (۱۹۸۷) و لنگر (۱۹۸۷) شکل گرفت. در این رویکرد معنی بر مبنای ساخت‌های مفهومی در ذهن شکل می‌گیرد. تجارب انسان در جهان خارج در ذهن مفاهیمی را شکل می‌دهد که زبان عرصه‌ای برای ظهور این مفاهیم واقع می‌شود. در معنی‌شناسی شناختی، مباحثی مانند استعاره و مجاز، چندمعنایی، معنای دایره‌المعارفی، مقوله‌بندی و دیگر حوزه‌های مطالعه از اهمیت برخوردارند. چندمعنایی از دیدگاه شناختی به پدیده‌ای اطلاق می‌شود که طی آن یک صورت زبانی معانی متفاوت اما مرتبطی دارد.

از روش‌های جدید برای بررسی چندمعنایی یک صورت زبانی، بررسی آن در پیکره زبانی است که این روش به مدد زبان‌شناسی رایانشی و امکاناتی که در اختیار زبان‌شناسان قرار می‌دهد، بیش از پیش آسان می‌نماید. پیکره‌های زبانی در انواع مختلف از تاریخی گرفته تا پایشگر و دوسویه با توصیف خود از زبان ابزار کار زبان‌پژوهانی هستند که سعی در بررسی صورت‌های زبانی در بافت طبیعی دارند؛ این خود مؤید معنای دایره‌المعارفی در گرایش شناختی به معناست.

^۱ Cognitive Grammar

^۲ R. Langacker

^۳ Dictionary meaning

^۴ Semantic features

^۵ Encyclopedic meaning

^۶ G. Lakoff

^۷ M. Johnson

۲-۱- مسئله‌ی پژوهش و اهمیت آن

فعل، چه در صرف و چه در نحو زبان، از مهم‌ترین مقولات کلام محسوب می‌شود. زبان‌شناسان علاوه بر مطالعه معنای فعل با توجه به بافت و عوامل دیگر زبان‌شناختی، در پژوهش‌های خود به بررسی پدیده چندمعنایی افعال اهتمام ورزیده‌اند. کریمی^۱ (۲۰۰۸) افعال ساده زبان فارسی را بالغ بر ۱۳۰ عدد می‌داند که در مقایسه با سایر زبان‌ها محدود است. چندمعنایی در زبان فارسی را می‌توان یکی از علت‌های محدودیت تعداد افعال فارسی از نظر صوری دانست البته دلایل تاریخی و دستوری دیگری نیز وجود دارد.

پرداختن به فعل‌های حسی مثل دیدن، شنیدن، بوییدن، چشیدن و لمس کردن در معناشناسی و به‌خصوص معناشناسی شناختی، یک موضوع پژوهشی مهم تلقی می‌شود و دستاورد مطالعه این افعال در حوزه چندمعنایی و به طور کلی حوزه معناشناسی حائز اهمیت است. نکته جالب توجه آن است که پدیده چندمعنایی در افعال حسی زبان‌های مختلف مشترک است و گاه این افعال گستره چندمعنایی مشابهی دارند. از این دستاورد با عنوان چندمعنایی نظام‌مند یاد می‌شود. در گذشته پژوهش‌هایی به زبان فارسی در این حوزه انجام شده است؛ نظیر بررسی چندمعنایی افعال حسی شنیدن، دیدن، خوردن، بوییدن و غیره. ولی هیچ کدام از این آثار بر جنبه مطالعه در زمانی و تغییر معنایی این افعال اهتمام نورزیده است. مسئله پژوهش حاضر این است که معانی فعل‌های حوزه شنیدن در زبان فارسی به لحاظ تاریخی چه تحولی کرده است. به بیان دیگر این افعال چه معانی‌ای داشته‌اند و چه معانی دیگری در فارسی معاصر به آن‌ها افزوده شده یا از آن‌ها کم شده است.

بررسی چندمعنایی افعال حوزه شنیدن به عنوان یکی از افعال حسی در معنی‌شناسی از آن جهت حائز اهمیت است که نه تنها صرفاً در مورد این فرآیند اطلاعات فراوانی را به دست می‌دهد، بلکه نتایج مهمی در مورد شناخت و عملکرد حس شنوایی به همراه می‌آورد. اهمیت این پژوهش به قدری است که پژوهشگرانی نظیر سوییتسر^۲ و آنتونانو^۳ مشخصاً روی فعل‌های حسی کار می‌کنند و از نتایج به‌دست‌آمده در پیوند بین چندمعنایی افعال حسی و استعاره کمک می‌گیرند. از ویژگی‌های این پژوهش روش انجام آن است که به صورت پیکره‌ای است. لذا دستاورد آن نسبت به پژوهش‌های غیرایرانی مشابه از دقت زبانی بالایی برخوردار است

۳-۱- اهداف پژوهش

اهداف این پژوهش مطالعه روش‌مند تغییرات معانی فعل‌های حسی در طول زمان است. اهداف مشخص این تحقیق در قالب پاسخ به پرسش‌های تحقیق تبیین می‌گردد. از آن جمله می‌توان به این

¹ S. Karimi

² E. Sweetser

³ I. Ibarretxe-Antuñano

موضوع اشاره کرد که کدام معانی در طول تاریخ در میان معانی حوزه شنیدن تحول یافته، از میان رفته یا به حوزه معانی افزوده شده است. از دستاوردهای آینده این تحقیق می‌توان کمک به فرهنگ‌نگاری برای نگاشتن مدخل شنیدن نام برد؛ زیرا همان‌گونه که بحث شد، فرهنگ‌های موجود کاستی‌های فراوانی نشان داده و معانی یکپارچه و جامعی را فراهم نمی‌آورند. به‌علاوه امکان استفاده از نتایج این تحقیق در آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبان، فراگیری زبان کودک و زبان‌شناسی رایانشی نیز وجود دارد.

۴-۱- پرسش‌های پژوهش

- 1- در پیکره تاریخی زبان فارسی در پایگاه دادگان زبان فارسی، افعال حوزه شنیدن از کدام معانی برخوردار بوده‌اند؟
- 2- در پیکره معاصر زبان فارسی در پایگاه دادگان زبان فارسی، افعال حوزه شنیدن از کدام معانی برخوردار هستند؟
- 3- مقایسه معانی افعال حوزه شنیدن در پیکره تاریخی و پیکره معاصر در خصوص تحولات معنایی چه نتایجی را به دست می‌دهد؟

۵-۱- فرضیه‌های پژوهش

- 1- مطالعه پیکره تاریخی زبان فارسی در پایگاه دادگان زبان فارسی در خصوص افعال حوزه شنیدن نشان می‌دهد که این افعال از معانی درک صوت به وسیله اندام شنوایی و اطاعت کردن برخوردار بوده‌اند.
- 2- با مطالعه پیکره معاصر در پایگاه دادگان زبان فارسی در خصوص افعال حوزه شنیدن این فرض ارائه می‌شود که این افعال از معانی درک اصوات به وسیله اندام شنوایی، مطلع شدن و دریافتن برخوردار هستند.
- 3- گستره چندمعنایی افعال حوزه شنیدن نسبت به گذشته تغییراتی کرده است. برخی معانی جدید به حوزه کاربرد این افعال اضافه شده و برخی معانی منسوخ شده‌اند.

۶-۱- نوع پژوهش و قلمرو آن

این پژوهش در قلمرو زبان فارسی در کشور ایران صورت گرفته است. همین‌طور داده‌های زبانی پیکره تاریخی زبان فارسی را از قرن پنجم تا هفتم و از سوی دیگر داده‌های معاصر زبان فارسی را پوشش می‌دهد. قسمت پیشینه مطالعات و مبانی نظری به صورت کتابخانه‌ای و قسمت گردآوری و تحلیل داده‌ها به صورت پیکره‌ای انجام شده است. پیکره مورد بررسی پایگاه دادگان زبان فارسی می‌باشد و در این پژوهش هر دو پیکره تاریخی و معاصر استفاده شده است. به این صورت که با تعیین کلیدواژه‌هایی در حوزه شنیدن و جست‌وجوی آن‌ها در بافت متون پیکره شواهدی به دست می‌آید که با طبقه‌بندی در نرم‌افزار اکسل امکان برچسب‌دهی به آن‌ها فراهم می‌شود. لذا این پژوهش هم جنبه کیفی و هم جنبه کمی دارد. علاوه بر این، چارچوب مورد بررسی داده‌های مذکور، در حیطه رویکردهای شناختی قرار دارد.

۷-۱- کاربردهای پژوهش

دستاوردهای این پژوهش در زمینه فرهنگ‌نگاری و تصحیح مدخل فرهنگ‌های فارسی کاربرد دارد. چرا که با مطالعه مدخل فرهنگ‌ها می‌توان به این نتیجه رسید که اطلاعات لازم درباره معانی واژه‌ها در مدخل‌ها ذکر نشده است. با مراجعه به فرهنگ بزرگ سخن و لغت‌نامه دهخدا معانی زیر از مدخل شنیدن استخراج می‌شود که کافی و دقیق نیست و نیز مطالعه در زمانی این تحولات تا کنون انجام نشده است:

(الف) درک کردن صدا به وسیله حس شنوایی

(ب) فهمیدن محتوای آنچه شنیده می‌شود

(پ) دریافتن بوی چیزی، بوییدن

(ت) توجه کردن

(ث) قبول کردن و پذیرفتن و اطاعت کردن

افزون بر آن استفاده از این اطلاعات در زمینه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبان و نیز ترجمه مفید است.

۸-۱- اصطلاحات و مفاهیم کلیدی

در این بخش چند اصطلاح کلیدی که در طول این اثر زیاد با آنها برخورد خواهیم کرد و دارای مفاهیم تخصصی هستند که باعث می‌شود نیاز به دقت بیشتری در تعریف آنها وجود داشته باشد بررسی خواهد شد.

زبان‌شناسی شناختی^۱

زبان‌شناسی شناختی زیرشاخه علم شناخت می‌باشد. در این رویکرد به زبان به منزله ابزاری برای سامان‌دهی پردازش و انتقال اطلاعات می‌نگرند. در زبان‌شناسی شناختی با صورت‌های زبانی به شکل بازنمودها، ابزار مقوله‌بندی و سازوکارهای مختلف سروکار داریم و همه این موارد متأثر از محیط و تجربه انسان می‌باشند (گیررتس^۲ و کویکنز^۳، ۲۰۰۷: ۳).

به عقیده گیررتس و کویکنز (۲۰۰۷) از آنجا که زبان‌شناسی شناختی، زبان را آمیخته با ظرفیت‌های شناختی کلی انسان می‌داند، موضوعات زیر در نظریه مذکور بررسی می‌شوند:

۱. ویژگی‌های ساختی مقوله‌بندی زبان طبیعی مانند پیش‌نمونی، چندمعنایی نظام‌مند، مدل‌های شناختی، تصویرسازی ذهنی و استعاره.
۲. اصول کاربردی سازمان‌بندی زبان مثل تصویرگونگی و طبیعی بودن.
۳. نقطه مفهومی مشترک بین نحو و معناشناسی که در دستور شناختی و دستور ساختاری مطالعه می‌شود.
۴. زمینه تجربی و کاربردشناختی زبان مورد استفاده
۵. رابطه بین زبان و تفکر که شامل پرسش‌هایی درباره همگانی‌های مفهومی و نسبی می‌شود.

معناشناسی شناختی^۴

به طور کلی، معناشناسی شناختی مطالعه محتوای مفهومی و سامان‌دهی آن است. در این فرمول، محتوای مفهومی تنها در محیط ایده‌آل بررسی نمی‌شود، بلکه تجربه و ادراک از عوامل مؤثر بر آن در نظر گرفته می‌شوند (تالمی^۵، ۲۰۰۶).

¹ Cognitive linguistics

² D. Geeraerts

³ H. Cuyckens

⁴ Cognitive semantics

⁵ L. Talmy